

Varpu Rantala

Black metal, trauma ja kuinka siitä selviydytään

BLACK METAL. Sihisevää, raastavan tuskaista, sydäntä särkevän synkkää. Sahaavia diskanttikitaroita ja matalia bassomassoja, sointukuvioiden loputonta toistoa, nopeaakin nopeampaa rumpujen sorinaa. Mustaa ja metallia, jossa musta on pimeyttä, jota ei voi kuvata, mielentila esittämisen tuolla puolen. Metallia on aine, joka on tiheää, kylmää, tunteetonta ja kovaa, mutta black metal on täynnä tunnetta, vihaa ja uhkaa. Ja kenties surua. Suru on pelottavaa. Kuolema on pelottava.

Äänelliset tehokeinot toimivat, ja niin toimivat kuvallisetkin. Norjalaisen yhdenmiehenyhtyeen Burzum levyn *Hvis lyset tar oss* (1994) kansi vaivasi minua nuorempana. Siinä on kaikkien norjalaisten tunteman Theodor Kittelsenin satavuotias piirustus kerjäläisestä,

joka makaa hämärällä metsätiellä. Tyhjät silmäkuopat ammottavat korppien lentäessä ympärillä. Tyyli on satukirjan naiivia pehmeyttä, mutta kirjaimellisesti raadollinen aihe tekee kuvasta makaaberin. Se ei romantisoikaan, vaan on toteavuudessaan julma. Minulle selviää, että Burzum eli Varg Vikernes tuomittiin 1993 taposta ja useista kirkonpoltoista. 90-luvun norjalaisen black metalin ympärillä on saatananpalvonnan, surman ja tuhon verkosto. Vikernes tappoi Mayhem-bändin nokkamiehen Øystein Aarsethin, joka oli aiemmin löytänyt laulajansa Deadin ampumaitsemurhan jäljiltä. Aarseth oli ensimmäiseksi hakenut kameran tallentaakseen näyn ja kerää kallonsirpaleita muistoksi. Ahdistavaa, kylmää. Sairasta.

Minä jätin Burzumin taustat sikseen. Mutta musiikki on kaunista, villiä, katarttista.

Black metalissa korostuvat luonto, maa ja maahan palaaminen, kulunut aika. Kuoleman väistämättömyys ja suru, kenties. Ja raivon energia. Palaan black metalliin, kun poljen töihin mustan asfaltin kiiltäessä harmaan loskan läpi, räkä valuen ja kiroillen. Tarvitsen sitä. Ajattelen, että musiikkia voi kuunnella tietämättä mitään sen ympärillä kummittelevista tapahtumista. Minulle se aukeaa kiinnostavampana ilman tukahduttavia umpikujaan. Mutta trauman merkitystä nykyisessä kuvakulttuurissa pohtiessani ajaudun penkomaan 90-luvun tapahtumia. Voiko niitä ohittaakaan. Pengon, koska black metal ei ole vain tuhoavaa. Löydän uusia yhtymäkohtia black metalin estetiikan ja kuvataiteen välillä.

Raskaan musiikin ja kuvan tekeminen ovat lähentyneet toisiaan, ja tuloksena on mielenkiintoisia koikeiluja. Tilallisia, rytmillisiä, hitaita ja matalia äänikuvia paremminkin kuin biisejä soittaa esimerkiksi yhdysvaltalainen Sunno))), jonka vokalisti Attila Chisar toimii myös Mayhemissa. Yhdysvaltalainen kuvataiteilija Banks Violette ja norjalaissyntyinen Bjarne Melgaard ovat käyttäneet black metalin estetiikkaa teoksissaan, ja Melgaard on tehnyt yhteistyötä Satyriconin kanssa, Violette Sunno)))n. Teoksissa viitataan myös tapahtumiin taide maailman tuolla puolen. Koulutyön raakaan surmaan USAssa, itseään viilteleviin teineihin, tuhopolttoihin. Traumaattisiin tapahtumiin, joista on vaikea puhua. Niitä kaiveltuani haluan tehdä jotain päinvastaista. Ostan turkilaisen *nazar*-amuletin, jossa sinisten kehien keskellä on hyvä silmä torjumassa pahan katsetta.

Trauma merkitsee haavaa. Se on psyykinen reaktio läheisen kuoleman tai väkivallan uhriksi joutumisen kaltaiseen tapahtumaan, joka aiheuttaa muutoksen toimintakyvyssä. Aihetta nykytaiteessa pohtinut tutkija Jill Bennett toteaa, että trauma voi olla esityksen aihe. Mutta esitys voi myös olla osa traumaattista prosessia, jatkuvuussuhteissa siihen, tai vain toistaa sen logiikkaa. Traumaa on vaikea sanallistaa. Black metalissa äänen ja kuvan taso, uhka, viha, menetyksen tuntu ja katarttisuus tuntuvat yhdistyvän traumaattisten muistojen logiikkaan, johonkin, mitä ei voi puhua, mutta minkä voi näyttää ja kuulla. Kenties kuolemia ja tuhoa teostensa aiheina käyttävien taiteilijoiden teokset tulevat osaksi traumaattista ketjua, kenties minä itsekän käsitellessäni tapahtumien sattumanvaraista, ahdistavaa julmuutta. Oli poltettava kirkkoja ja tapettava, jotta otettaisiin vakavasti. Uhatujen nuorten ihmisten paha olo tunkee läpi. Mutta ahdistavuudessakin avautuu reittejä, jos ei eteenpäin niin sivusuuntiin. Viittaavatko väkivallanteot, kirkonpoltot tai saatanan ylistäminen ainoastaan itseensä, vai viittaavatko ne kenties johonkin toisaalle? Voiko niiden todellisuudet unohtaa, ja nähdä ne metaforana jostain muusta?

Ajattelen traumaa nähdessäni *corpse paintin*, black metal -muusikoiden kasvomaalauksen, jossa mustatut

silmänympärykset erottuvat valkoisiksi maalatuista kasvoista. Se on maahan sulautumisen pelkistetty kuvio, pääkallo. Maskeeraus maaksi, joksi ihminen kuoltuaan tulee. Tai lapsenomainen fantasia, pelon kääntäminen äärimmäiseksi varoitusmerkiksi. Itseys naamioidaan kuolemaksi. Trauman logiikkaa mukaillen samastutaan uhkaan, niin kuin traumassa uhri samastuu hyökkääjään. Imitoidaan kuolemaa – on tultava uhkaksi, koska vain siten voi ymmärtää ja selviytyä. Kuolemaa käsitellään äänen ja visuaalisuuden keinoin, toisen kuolemaa, omaa kuolemaa, ihmistä, joka kuolee, aina.

Kirkon polttamista voi pitää yhteisöllisenä traumana. Kirkko, jossa on kastettu, vihitty ja haudattu, ja joka takaa jatkuvuuden menneeseen, on turvallisuuden paikka. Norjassa poltettiin 90-luvulla lähes 50 kirkkoa. Vikernesia epäillään laajasti syylliseksi Fantoftin 1150-luvulta olleen puisen sauvakirkon paloon, mutta tuomiota ei tule. Burzumin levyn *Aske* (1993; suom. ”Tuhka”) kannessa on Vikernesin ottamaksi väitetty valokuva Fantoftin kirkon raunioista. Violette teki suolasta veistoksen, joka mallintaa palaneen kirkon raunioita. Kuitenkaan se, tai Melgaardin piirrookset itseään *corpse paint* kasvoillaan viiltelevista miehistä, ei viittaa vain yksittäisiin rikoksiin Norjassa. Väkivaltaa, surua ja vihaa, murhia ja polttoja teoksissaan käyttävät taitelijat käyttävät black metalia kriisin osoittimena. Black metal toimii tuhoavan, itse-tuhoisen ja väkivaltaisen symbolina, pisteenä, joka kriisiyttää todellisuuden, ne arvot ja turvallisuuden, joihin jatkuvuus perustuu. Näissä teoksissa black metal kysyy: miten maailma on? Taideteosten osina alakulttuurin symbolit toimivat repeäminä, pysähdyksinä, jotka ylittävät paniikin ja uhkan. Ne laittavat ajattelemaan. Teokset ovat kuin yhteisöllisen, kokonaisen kulttuurin sisäisen traumaattisen tapahtuman muistomerkkejä. Black metal toimii kuin varoitusmerkkinä jostain, joka uhkaa sisältäpäin. Kuten eläinten varoitusvärit, kasvomaalaukset herättävät huomioita. Tuhon estetiikan jännitteet avaavat teitä merkityksiin, joita on vaikea vangita kieleen. Yksi suunta ovat todella tapahtuneet väkivallanteot, mutta toinen suunta on esitys itse: miten tehokkaasti black metalin kautta kyetään viemään kohti jotain, jolle ei löydy paikkaa kielestä, mutta jonka tunnistaa kuullen ja nähdessä. Black metal toimii tehokeinona, erikoisefektinä, jälkmodernin yhteiskunnan kasvoille lyövinä kuoleman naamiaisina.

Fantoftin kirkko rakennettiin uudelleen. Norjalainen kirvesmies Olav Fredkjell valmisti sen osat kahden avustajansa kanssa. Kaikki, koko kirkon. Rakentaminen vei viisi vuotta. Ääni on ollut ajoittain hiljainen, mutta kalcutusta, koputusta ja sirkkelöintiä se on kuitenkin sisältänyt. Pieniä asioita, joista ei paljon puhuta, haavan hoitokeinoja.